

HOE HET LUTHERDE IN HILVERSUM

De geschiedenis van de Lutherse gemeente

J.H. Putting

HOE HET LUTHERDE IN HILVERSUM

De geschiedenis van de Lutherse gemeente

J.H. Putting

Inleiding

Hoe is het de Lutherse Gemeenten in Nederland sinds hun stichting vergaan? De *Stichting Lutherse Uitgeverij en Boekhandel* te Woerden heeft een studie uitgegeven waarin een aantal auteurs de geschiedenis van alle Lutherse Gemeenten in ons land beschreven hebben. Daar zijn gemeenten bij "van het eerste uur", wier historie terug gaat tot de 16e eeuw. Ook Hilversum kent een actieve Lutherse Gemeente waarvan de geschiedenis beschreven werd door J.H. Putting. De uitgave van de SLUB is verschenen onder de titel *Hoe het Lutherde in Nederland* en voor geïnteresseerden beschikbaar in het *Streekarchief voor het Gooi en de Vechtstreek* aan de Oude Enghweg te Hilversum.

Ontstaan

De Evangelisch-Lutherse Gemeente te Hilversum behoort tot een van de jongste in ons land: zelfstandig werd zij op 11 juni 1926. Doch er was natuurlijk een voorgeschiedenis. Het begon al met een mislukking: in het verslag dat het hoofdbestuur van het Luthers Genootschap over 1884-85 uitbracht komt de naam Hilversum voor de eerste keer voor en wel in een mededeling dat de pogingen aldaar een afdeling of een correspondentenschap te stichten "tot heden" zijn mislukt. Jaren gingen voorbij totdat geheel onverwachts – door een nieuwe actie van het Genootschap – de afdeling Hilversum ontstond. Op de de voorjaarsvergadering van het Luthers Genootschap (1890) besloot men tot het opdragen aan "den Colporteur Van Kooten" de belangstellende leden van de Kerk op te sporen en tot aansluiting bij het Genootschap op te wekken; een zending voor Nederland zou worden opgeleid om het door de colporteur verkende terrein verder te verwerken. De afdeling Amsterdam, die door het hoofdbestuur was aangewezen zich met de provincie Noord-Holland bezig te houden, benoemde een commissie die zich in Hilversum in verbinding stelde met de heer J. Gediking die op zijn beurt de al-

Maarten Luther, 1483-1546.

daar wonende Lutheranen tot een bijeenkomst uitnodigde, die op 26 maart 1891 werd gehouden. Er verschenen slechts zeven mensen, anderen betuigden schriftelijk hun instemming met het beoogde doel en het resultaat was dat acht personen zich bereid verklaarden een afdeling te vormen. Aldus werd op die dag gesticht: "De Afdeling Hilversum van het Nederlandsch Luthersch Genootschap voor In- en Uitwendige Zending".

Onder de zorg van Weesp

Het eerste bestuur besloot in een vergadering van 16 juli 1891 een circulaire te laten drukken, waarin het doel van het Luthers Genootschap nader werd uiteengezet. Dit rondschrijven werd aan 70 Hilversumse Lutheranen gezonden, waarna een persoonlijk bezoek volgde. In het volgende jaar telde de gemeente 35 leden en begunstigers. Een krachtige steun vond de gemeente in ds. J.J.L.

Duyvendak, predikant te Weesp, tot wiens kerkelijk gebied Hilversum behoorde. Op 18 oktober 1891 leidde hij de eerste openbare bijeenkomst in het zogenaamde "Spijslokaal" aan het Melkpad. Hij verklaarde zich bereid in Hilversum te catechiseren en nadat het gemeentebestuur welwillend een lokaal van de school aan de Kerkbrink ter beschikking had gesteld begonnen de catechisaties in het begin van 1892 met vijf leerlingen. De vijf bijeenkomsten van de jonge groep in 1892 werden met de aanvang van 1893 uitgebreid tot één keer per maand op de zondagavond, met uitzondering van de drie zomermaanden. De plaats van samenkomst werd het gebouw der Evangelisatie aan de Albertus Perkstraat.

In oktober 1892 werd een "Onderstandskas voor behoeftige Lutherse" gesticht, waarvoor bij de leden maandelijks werd gecollecteerd. De opbrengst hiervan kon bevredigend worden genoemd: van f 100,- in 1893 tot f 200,- in 1905. Drie voorgangers traden achtereenvolgens als voorzitter van de afdeling Hilversum op: ds. J.J.L. Duyvendak (1891-1901), ds. J.H. Bögeholz en na diens vertrek naar Pekela (in 1905) ds. C.A. Evelein, die zijn ontslag had genomen als directeur van de Lutherse Diakonesseninrichting. Hij leidde sinds 1906 nagenoeg alle godsdienstoefeningen en wist het aantal daarvan tot twaalf per jaar uit te breiden. Het aantal leden van de afdeling Hilversum vertoonde grote schommelingen: van 50 in 1895 via 80 in 1907 tot 57 in 1912. Het aantal catechisanten steeg van vijf in 1892 tot 34 in 1912.

Onder de zorg van Naarden-Bussum

Toen in 1911 Naarden-Bussum een zelfstandige gemeente werd, werd Hilversum een deel daarvan met als gevolg dat ds. C. de Meijere (sedert 1912 predikant te Bussum) de taak van ds. Evelein overnam, die in februari 1913 van de afdeling afscheid nam. In de vergadering van 14 oktober 1913 werd ds. De Meijere als voorzitter geïnstalleerd en na zijn vertrek volgde ds. J. Loosjes hem als zodanig op (25 september 1918). Op de tweede Paasdag 1913 leidde ds. De Meijere voor het eerst als predikant van Bussum de dienst in Hilversum en spoedig daarna – 21 september – werden de eerste "buiten-ouderlingen" ingezegend, die de belangen van Hilversum als onderdeel van Naarden-Bussum behar-

tigden. Door hun werk werd het mogelijk om de twee weken dienst te houden. Daartoe kon de Hilversumse afdeling beschikken over het gebouw "De Vereeniging" aan de Oude Enghweg waar van 9 november 1913 tot 26 augustus 1923 regelmatig werd "gekerkt".

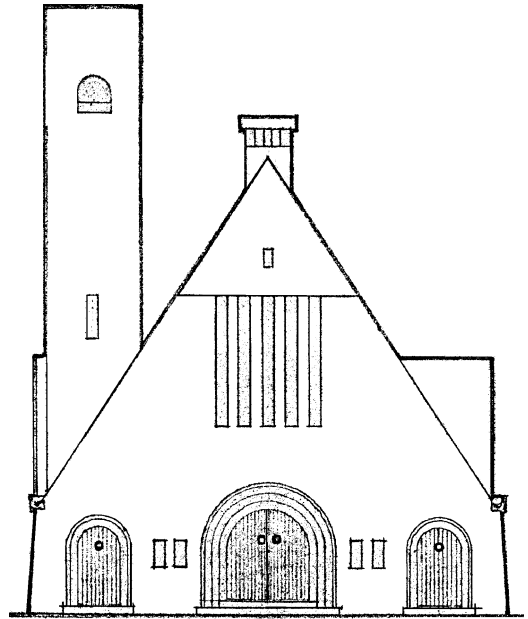
Ds. Evelein had de Hilversumse Lutheranen reeds aangespoord zo spoedig mogelijk een filiaal-gemeente te vormen en een eigen kerkgebouw te verkrijgen. Het aantal Lutherse groeide, ten gevolge waarvan een gemeente zou kunnen worden gevormd, maar de financiën lieten de bouw van een eigen lokaal of kerk niet toe. Indien men een eigen predikant zou kunnen bezoldigen, zou er een zelfstandige gemeente kunnen ontstaan, maar ook dit was voorshands om financiële redenen onmogelijk. Men besloot een filiaal-gemeente te vormen, die – volgens het Regelement – "een eigen kerkeraad heeft, doch staat onder de herderlijke zorg van den predikant der hoofdgemeente, onder welke zij behoort". Ds. De Meijere en de buiten-ouderlingen dienden daartoe bij de Synodale Commissie een aanvraag in; op 2 juni 1915 werd de filiaal-gemeente Hilversum opgericht.

Hilversum als filiaal-gemeente

Zo was dan de gemeente Hilversum gesticht, weliswaar nog niet als een zelfstandige gemeente. Op 6 februari 1916 werden de eerste kerkeraadsliden plechtig bevestigd. De wens om nu ook over een eigen kerkgebouw te beschikken kwam steeds meer op de voorgrond. Na de komst van ds. De Meijere brak een nieuwe periode aan: in het begin van 1914 werden de eerste giften uit de gemeente voor een nieuwe kerk geboekt en niet lang daarna kon reeds een stuk land aan de Koninginneweg worden aangekocht. Op de vergadering van 24 mei 1918 – onder het consulentschap van ds. J.A. Stellweg te Utrecht – werd besloten met de bouw te beginnen. Er was echter een nieuwe begroting nodig door de ontzaglijke stijging van de prijzen van materialen en van de arbeidslonen. De kerkeraad gaf het plan niet op, de giften bleven komen en toen bleek dat de grond aan de Koninginneweg te klein was voor een kerk, die men bij de voortdurende aanwas van de gemeente nodig zou hebben, verkocht men dit perceel met een aanzienlijke winst.

Een eigen kerkgebouw

Er gebeurde nu iets waardoor de bouw van een eigen kerk noodzakelijk werd: de afdeling Hilversum van de Nederlandse Protestantenvbond die tot nu toe om de veertien dagen in "De Vereeniging" haar bijeenkomsten hield (waardoor de Lutheranen de andere zondagen konden huren) besloot haar bijeenkomsten voortaan wekelijks te houden. Hierdoor zou onze gemeente in het vervolg – op enkele zomermaanden na – alleen diensten op de zondagavond kunnen houden. In zijn vergadering van 5 september 1922 besloot de kerkeraad een perceel grond aan de Bergweg te kopen en over te gaan tot het bouwen van een kerk. Door een bedrag van f 18.000, dat nog aan de benodigde investering ontbrak, tegen een matige rente te lenen, steunde de Synode dit besluit krachtdadig. Architect Dullaert ontwierp een plan, aannemer Kreune zou de bouw uitvoeren en op 16 april 1923 legde ds. De Meijere voor de kerk de eerste steen. Precies vijf maanden later, op 16 september van dat jaar, kon het gebouw, dat ruim 400 zitplaatsen bevatte, worden ingewijd.

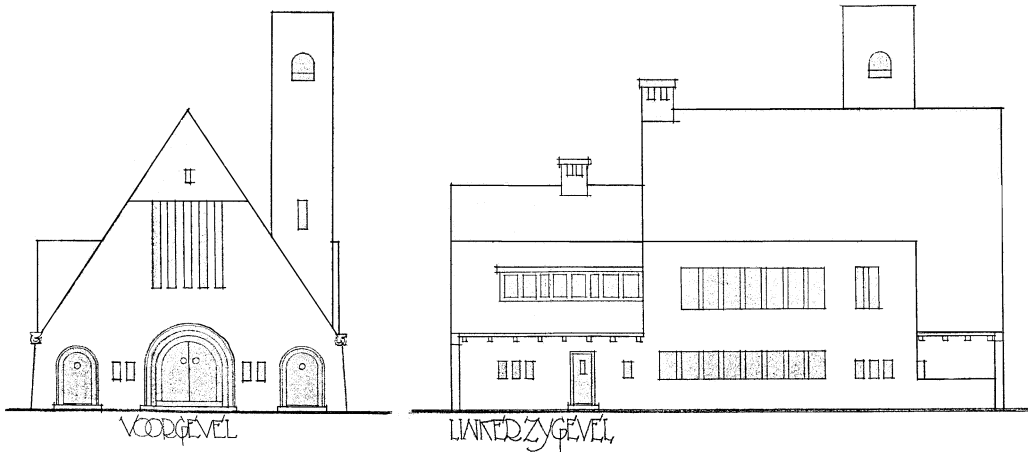
VOOR. 1/3 BERGWEG.

Het eerste ontwerp voor de kerk, gedateerd 20 januari 1923. De klokkentoren is hier nog aan de linkerkant van het gebouw gedacht. (coll. Bouw- en woningtoezicht, Gemeente Hilversum).

Hilversum zelfstandig

De niet aflatende pogingen van de kerkeraad hadden resultaat: op 25 januari 1925 werd – nog niet officieel – een beroep gedaan op ds. P. Boender-

KERK AAN DE BERGWEG TE HILVERSUM
SCHAL. 1-100

Het definitieve ontwerp van Jan Dullaert van 13 september 1923. (coll. Bouw- en woningtoezicht, Gemeente Hilversum).

maker, uit Harlingen en spoedig daarna, op 11 juni 1926, werd de filiaal-gemeente Hilversum zelfstandig. Pioniersarbie in de kerkeraad was hierbij verricht door onder meer J.H. Smit Duyzentkunst (ambtsperiode 15 april 1918 tot 1 januari 1951!) en C.H. Wentink (eveneens van 15 april 1918 tot 1 januari 1935). Op 5 juli kon nu een officieel beroep op ds. Boendermaker worden uitgebracht en op 8 augustus 1926 deed hij zijn intrede als eerste predikant van de (zelfstandige) gemeente Hilversum. De ontwikkelingen volgden elkaar nu in snel tempo op. In het begin van 1939 werd het liturgisch centrum van de kerk verbouwd: een nieuwe altaartafel kwam er met een nieuw antependium, de preekstoel werd veranderd en op het klankbord, onder het orgel, verschenen de woor-

den CHRISTUS OVERWINNAAR. In de bezettingstijd weigerde de kerkeraad tot driemaal toe de klok in te leveren. Uiteindelijk haalden de Duitsers de klok zelf weg. In juni 1947 bood de Noorse bisschop Eivind Berggrav namens zijn kerk aan verschillende Lutherse kerken in ons land een klok aan. Zo ook aan Hilversum. De klok draagt de inscriptie "Een vaste burg is onze God. Geschenk van de Noorse kerk, 1940-1945".

Ds. Boendermaker werd in 1946 benoemd tot hoogleraar aan het Luthers Seminarium, waardoor hij de gemeente Hilversum moest verlaten. Op 24 maart 1946 nam hij van zijn gemeente afscheid. Bij de verkiezing van een nieuwe predikant op 13 april 1946 behaalde ds. J.G. Bahnmüller 179 van de 236 uitgebrachte stemmen en in september van datzelfde jaar deed hij zijn intrede als tweede voorganger van de Hilversumse gemeente. Vooral het werk onder de jeugd ging hem ter harte. Ondermeer werd een jeugdraad gesticht, in november 1949 zag het jeugdblad "De Schakel" het levenslicht, kortom, allerwege heerste in deze na-oorlogse tijd een ongekende bloei. De restauratie van de grote kerkeraadskamer vond plaats in 1951, een jaar later werden een nieuw doopvont in gebruik genomen evenals de liturgische kleden. Het kerkelijk zegel, naar het idee van prof. Boendermaker en ontworpen door de Haagse kunstenaar N. van Alff werd ook in 1952 in gebruik genomen. Spoedig verscheen het op alle officiële stukken en vermeldde het allerwegen dat de Lutherse gemeente van Hilversum "verblijd was door het Woord". Op kundige wijze had ds. Boendermaker de naam van de gemeente verwerkt in de eerste letter van de spreuk *Hilares Verbo Sumus*. In 1960 verliet ds. Bahnmüller de gemeente. Er werd nu uitgezien naar een derde voorganger. De verkiezing van 15 oktober 1960 vertoonde een voorkeur voor ds. Kok. Daar hij echter voor het op hem uitgebrachte beroep bedankte, vond er op 17 december 1960 een nieuwe verkiezing plaats, waarbij ds. G. Favié van Amsterdam de vereiste meerderheid behaalde. Op 23 april 1961 werd hij als derde predikant van Hilversum bevestigd door de consulent ds. W.J. Manger van Bussum.

Een tweede gebouw in Hilversum-Noord
Onder leiding van ds. Favié kwam in Hilversum-Noord een tweede gebouw tot stand. Reeds in de

Binnen het Evangelisch-Lutherse kerkgenootschap was altijd veel aandacht voor het jeugdwerk. Van 18 tot 20 mei 1929 werden de landelijke bondsdagen voor Lutherse "jongelingen" gehouden in Hilversum. Naast een druk programma was er ook tijd om "te genieten van bosch en hei, van bouwkunst en tuinarchitectuur." (coll. Kuyper, streekarchief voor het Gooi en de Vechtstreek).

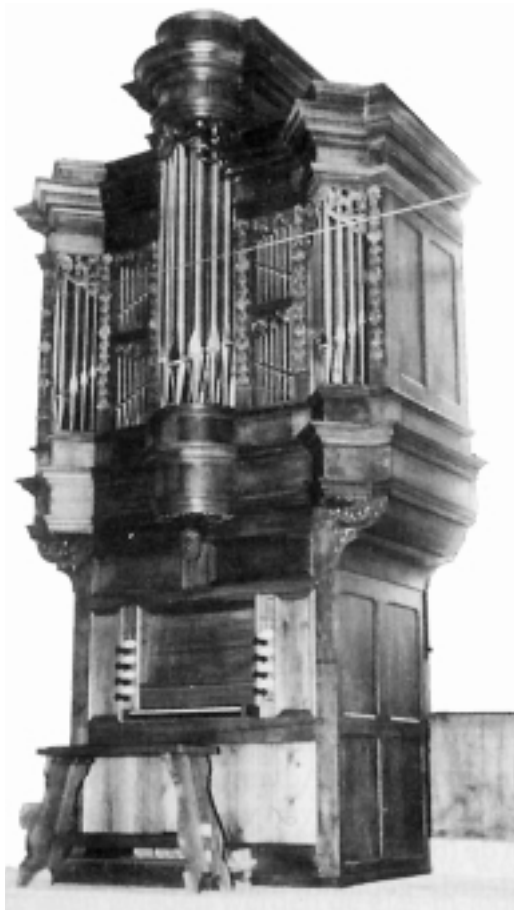
De Lutherse kerk aan de Bergweg.

jaren dertig werd hiervoor geld ingezameld (door middel van de verkoop van “steentjes” en “prikkaarten”). Wat ten tijde van ds. Boendermaker werd ontworpen en gedurende de ambtsperiode van ds. Bahnmüller verder was ontwikkeld (de bouw van een “Jeugdwijkgebouw”, later omgedoopt in “Lutherkapel”) werd onder leiding van ds. Favié voltooid. Met medewerking van bijkans de gehele gemeente verrees in Hilversum-Noord, bij het Erfgooiersplein, het tweede gebouw der gemeente. Op 27 oktober 1965 metselde de eerste predikant van onze gemeente, Prof. dr. P. Boendermaker, de eerste steen in het liturgisch centrum van de nieuwe kapel en precies één jaar later, op de Eerste Advent 1966, vond de inwijdingsdienst plaats. Het werd – helaas – een zaak van vallen en opstaan. De uitbreiding van Hilversum was reeds gedurende lange tijd in het noorden gepland, waar de kapel was geprojecteerd. Maar al tijdens de bouw ervan werden de plannen gewijzigd en werd een begin gemaakt met de uitvoering van het project “Kerkelanden”, in het zuidwesten van Hilversum. De diensten in de kapel werden uiteindelijk door zo’n gering aantal leden bezocht, dat zij na verloop van tijd eens per twee weken, des avonds, plaats vonden en gedurende de zomermaanden geheel werden gestaakt. In begin 1975 besloot de kerkeraad om het gebouw te verkopen en op 13 mei van dat jaar werd het pand aan een nieuwe eigenaar overgedragen. De kapel werd verbouwd tot een magazijn en een kantoor.

De gemeente sinds 1970

Eind 1968 besloot ds. Favié het beroep, dat de gecombineerde gemeenten Baarn en Amersfoort op hem deden, te volgen en op 20 april 1969 vond in de Bergwegkerk de afscheidsdienst plaats. Reeds op 25 januari 1970 deed ds. B.G. Te Winkel intrede. Het was aanvankelijk even wennen: hij droeg een stola, zong de dankzegging in de Avondmaalsliturgie en voerde daarbij de kelk in plaats van de gebruikelijke bekertjes in. Kortom, een nieuwe herder en een nieuw geluid. Doch al spoedig zag de gemeente de waarde daarvan in en ook door het feit dat de dominee over een goede zangstem beschikte kon ieder zich snel met de nieuwe situatie verenigen. In januari 1971 werd de kerk aan de Bergweg voor enige tijd gesloten en kon – dank zij een schenking – het interieur ingrijpend worden veranderd. De kerkeraadbanken

verdwenen, er kwam een lambrizingering en de banken werden vernieuwd en nieuw gerangschikt. Gelukkig beschikte de gemeente toen nog over de Lutherkapel, die gedurende enige weken iedere zondag voor de erediensten kon worden gebruikt. Nog een belangrijk feit: de gemeente kocht een orgel, een “Weidtman-orgel” uit 1750. Na het verwerven van de benodigde subsidie en een lange periode van restauratie kon het orgel op 9 maart 1980 in gebruik genomen worden. Het vijftig-jarig bestaan van het kerkgebouw werd op grootse wijze gevierd. Op zondag 16 september 1973 was er een feestelijke dienst waaraan onder

In 1980 werd het fraai gerestaureerde Weidtmanorgel in gebruik genomen. Het instrument, dat onder toezicht staat van Monumentenzorg, is het oudste orgel van Hilversum en werd gebouwd rond 1750.

andere werd meegewerkt door het Nederlandse Muziekensemble onder leiding van Meti Smit Duyzentkunst – Veerman. Eén dag eerder, op zaterdag 15 september, kwam in de Lutherkapel de gehele gemeente bijeen, waar een groot feest plaats vond. Na de verkoop van de kapel werd begonnen aan een – voorlopig laatste? – verbouwing van de kerk en de bijruimten. De zogenaamde catechisatiekamer, thans kerkeraadskamer genoemd, werd geheel gemoderniseerd, evenals de domineeskamer. Het kostersechtpaar kreeg wat meer ruimte, de preekstoel met de “schelp” werd vervangen door een kathedr en de voorwand achter het liturgisch centrum kreeg een geheel nieuw aanzicht. In september 1976 kon de geheel vernieuwde ruimte weer in gebruik genomen worden. Enige jaren geleden tenslotte werden de glas-in-lood-ramen vernieuwd. Onder leiding van “glazenier” D.A. Belmer werd dat werk geheel door vrijwilligers in eigen beheer uitgevoerd.

Zustergemeente

Eén van de (vele) belangrijke gebeurtenissen uit de laatste periode moet nog worden gememoreerd: de contacten met Saalfeld in het Oostduitse Thüringen. Na een initiatief hiertoe van ds. Te Winkel brachten in 1982 een drietal gemeenteleden als eersten aan deze stad een bezoek. Deze “verspieters” kwamen niet terug met verhalen over

een land overvloeiend van melk en honing, maar zij hadden daar mensen ontmoet die zeer veel belang hechtten aan contacten met het Westen. Tussen Saalfeld en Hilversum is een innig contact ontstaan en bij verschillende gelegenheden konden onze leden *acte de présence* geven.

In maart 1990 bereikte ds. Te Winkel de leeftijd waarop het emeritaat in zicht kwam. Een groots afscheid werd hem aangeboden. Op de avond van 20 maart 1990 waren in de grote zaal van “Zuiderheide” zo’n 125 gemeenteleden bijeen. Vijf dagen later nam de predikant afscheid van zijn gemeente in een overvolle kerk. Bij beide gebeurtenissen was een grote delegatie uit Saalfeld aanwezig. De politieke situatie is na de vreedzame revolutie, de *Wende*, inmiddels zodanig veranderd dat de weg naar Saalfeld in beide richtingen goed begaanbaar is.

Op 3 maart 1991 deed ds. A.C. Verwaal zijn intrede. Eind 1993 telde de gemeente 204 leden en 60 doopleden.

Literatuur

- J. Loosjes, *Geschiedenis van de opkomst der Evangelisch-Lutherse Gemeente te Hilversum*, 1923
Ons Gemeenteleven (maandblad der gemeente), 1926-1992
De Schakel (maandelijks jeugdblad), 1949-1964